

Zicht op... Cultureel erfgoed

Inhoud

4	Kunsteducatie en cultureel erfgoed in het onderwijs: living apart together?
7	Literatuur
24	Websites
28	Adressen provinciale instellingen cultureel erfgoed

Vooraf

Cultuureducatie is een term die de laatste jaren vaak wordt gebezigd in kringen van kunst en cultuur en onderwijs. Niet alleen in ambtelijke notities, maar ook in het programma-aanbod van culturele instellingen, zoals bibliotheken en steunfunctie-instellingen voor het onderwijs, is cultuureducatie een terugkerend begrip.

Zonder hier uitvoerig in te gaan op een definitie, is het duidelijk dat cultuureducatie een ruimere invulling heeft dan het engere kunsteducatie.

Cultureel erfgoed is een aspect van cultuureducatie dat steeds meer aandacht krijgt in onder andere lesprogramma's in het onderwijs en in het aanbod van culturele instellingen. Voor het toekomstige landelijk expertise-centrum cultuureducatie wordt cultureel erfgoed naast kunsteducatie een niet te verwaarlozen onderwerp. In deze *Zicht op cultureel erfgoed* willen wij u alvast een voorproefje geven.

Erfgoed Actueel, het door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen ingestelde bureau voor cultureel erfgoed, beschrijft in deze aflevering van *Zicht op...* wat het onder cultureel erfgoed verstaat en wat de rol en betekenis van erfgoededucatie in het onderwijs kan zijn.

Erfgoed Actueel heeft geadviseerd bij de aanschaf van publicaties en de samenstelling van de literatuurlijst over cultureel erfgoed. Verder vindt u hierna een lijst met interessante websites en een lijst met adressen van erfgoedinstellingen.

Kunsteducatie en cultureel erfgoed in het onderwijs: living apart together?

Cultureel erfgoed. Wat moeten we daaronder verstaan? Uit een recent onderzoek van het SCO-Kohnstamm Instituut blijkt dat onderwijsgevendende uiteenlopende definities hanteren. Docent primair onderwijs T. ziet het breed: 'Cultureel erfgoed is alles wat onze voorouders van waarde achter hebben gelaten op welk gebied dan ook. Daar zit ook bijvoorbeeld muziek en literatuur in.' Docent voortgezet onderwijs M. kleurt het beeld heel specifiek in: 'Je denkt aan sibbenkunde en dat soort nationalistische dingen. Ons erfdeel, Groot-Nederlandse gedachte, dat soort enge zaken...' Onderwijsbegeleider H. beweert neutraal: 'Cultureel erfgoed omschrijf ik als omgevingsgeschiedenis. De directe materiële omgeving is primair, want die is bepalend voor wat kinderen zien. Het is de wereld waarin ze zich in de toekomst moeten bewegen.'

Kortom, het lijkt een goed idee om deze Zicht op cultureel erfgoed te beginnen met een definitie. Erfgoed Actueel, bureau voor cultureel erfgoed en educatie, omschrijft het begrip cultureel erfgoed als: 'Sporen uit het verleden in het heden, die zichtbaar en tastbaar aanwezig zijn. Dat kunnen voorwerpen zijn in musea, archeologische vondsten, archieven, monumenten en landschappen. Maar ook de daaraan verbonden gebruiken, verhalen en gewoonten.'

Cultuur en School

Cultureel erfgoed kwam in het onderwijs pas goed in beeld dankzij de notitie *Cultuur en School* van het ministerie van OCenW in 1996. Samen met culturele diversiteit en aandacht voor het Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs (VMBO) werd cultureel

erfgoed aangemerkt als prioriteit binnen het landelijke project Cultuur en School. In 1997 richtte hetzelfde ministerie het projectbureau Erfgoed Actueel op om het gebruik van cultureel erfgoed in het onderwijs te stimuleren. Vraaggestuurdheid staat voorop; de behoeften van het onderwijs zijn richtinggevend.

Gereedschapskist

Erfgoed heeft daarbij het tij zeker mee. Dankzij de nieuwe opvattingen over kennisverwerving is het onderwijs op zoek naar een inspirerende leeromgeving voor actief en zelfstandig leren. Erfgoed Actueel heeft daarom voor een instrumentele strategie gekozen: niet zozeer de *inhoud*, maar vooral het *gebruik* van cultureel erfgoed staat centraal bij de benadering van het onderwijs. Cultureel erfgoed is een gereedschapskist, waaruit docenten doelbewust een greep kunnen doen als zij invulling willen geven aan begrippen als onderzoekend, bron- en ervaringsgericht leren. Een abstracter doel kan men omschrijven in termen van identiteit: door je te verdiepen in de materiële wereld die je omgeeft, weet je waar je vandaan komt, als individu of als groep. Kennis hiervan geeft meer inzicht in het hier en nu. Daarnaast is deze kennis een voorwaarde bij het omgaan met de culturele achtergronden van anderen.

Historische context

Hoe verhoudt het gebruik van cultureel erfgoed in het onderwijs zich tot de kunsteducatie? Allereerst zijn er verschillen. Waar binnen de kunsteducatie het *object als kunstuiting* centraal staat, gaat het bij cultureel erfgoed vooral om de *historische context*. Dit leidt tot verschillende benaderingen en tot - voor een deel - verbintenissen met andere vakken binnen het onderwijs. Voor cultureel erfgoed zijn dit in de eerste plaats de mens- en maatschappij-

vakken, daarna de kunstvakken en tot slot ook vakken als techniek, economie of wiskunde, waar erfgoed gebruikt kan worden om abstracte zaken aanschouwelijk te maken. Toch zijn er ook overeenkomsten tussen kunsteducatie en het onderwijs met erfgoed als uitgangspunt. Beide nemen menselijke artefacten als vertrekpunt. Hierdoor neemt een activiteit als beschouwen bij beide een belangrijke plaats in. Hoe is iets gemaakt? Waarom is je eigen wijk zo ingericht? Zou jij het als leerling anders doen? Ook beleving en ervaring staan in beide gevallen centraal. Als je het over de kunstvakken hebt, behoeft dit geen betoog. Maar voor leerlingen kan het ook eens nuttig zijn om te *ervaren* hoe zwaar een ridder het had onder het gewicht van zijn maliënkolder, hoe moeilijk het is om met twee stenen vuur te maken of om, in het kader van een vak als techniek, te zien hoe overbrengingstechnieken van energie werken in bijvoorbeeld een oude molen of een textiel fabriek.

Definities van cultuur variëren van smal - 'de kunsten' - tot ruimer: 'het belangrijkste dat in de beschavingsgeschiedenis tot stand is gekomen'.

Kunstzinnig

Bij de invulling van cultuureducatie zijn velen geneigd alleen te denken aan de eerste definitie. Een voorbeeld daarvan is het vak CKV1 (Culturele en Kunstzinnige Vorming), dat ondanks de C voornamelijk een 'kunstzinnige' invulling heeft gekregen. Denk alleen maar eens aan termen als kunstmentor, kunstcoördinator en kunstdossier. Of kijk eens naar de methoden, waar museumbezoek vaak synoniem is voor kunstmuseumbezoek, terwijl er ook volop volkenkundige, maritieme en historische musea zijn waar kunst te zien. Het aantrekkelijke van deze musea is dat kunst wordt gepresenteerd in haar concrete context: historisch, geografisch of sociaal-cultureel. Dit bevordert weer de reflectie, een van de domeinen van CKV1.

Inhoudelijk versterken

Toch is het geenszins de bedoeling van erfgoedinstellingen om zich af te zetten tegen de

kunstensector. Het belangrijkste is dat het onderwijs een duidelijk beeld heeft van wat het een en het ander is. Daarom is het in de eerste plaats van belang om het onderscheid tussen de beide terreinen te erkennen. Pas dan kunnen kunsteducatie en de inzet van cultureel erfgoed elkaar inhoudelijk versterken, zeker in het basis-onderwijs, waar de verschillende vakdisciplines nog niet zo duidelijk omschreven zijn. In het voortgezet onderwijs kan erfgoed een middel zijn voor een meer vakoverstijgende aanpak, waarmee ook de kunstvakken hun voordeel kunnen doen. Het cultureel erfgoed kan daarentegen weer veel voordeel hebben van de distributiekanaal van de kunsteducatie.

Cultuurmenu

Een goed voorbeeld van 'living apart together' is de taakverdeling in Zuid-Holland tussen Kunstgebouw en het Erfgoedhuis Zuid-Holland. In het kort geleden opgerichte Erfgoedhuis zijn de sectoren geschiedbeoefening, monumentenzorg, industrieel erfgoed, cultuurtoerisme, volkscultuur, musea én educatie verenigd. Als primaire taak richting onderwijs ziet het Erfgoedhuis als taak de inhoudelijke ontwikkeling van materiaal en projecten en het opzetten van specifieke netwerken met bijvoorbeeld docenten aardrijkskunde, geschiedenis en economie. In het kader van samenwerking met Kunstgebouw denkt het Erfgoedhuis aan projecten die zich op het snijvlak van kunst en erfgoed bevinden. Een module 'foto en video' voor de kunstvakken in het voortgezet onderwijs kan bijvoorbeeld gecombineerd worden met monumentenbezoek. Van beide disciplines is dan een inhoudelijke inbreng gewenst. Dit soort aanbod, dat nu wordt weggezet onder de naam kunstmenu, zou dan nog beter onder de naam cultuurmenu gepromoot kunnen worden. De kunsteducatie-sector is soms gebaat bij de inhoudelijke kennis van het erfgoed en vice versa.

Terug naar de ambtelijke realiteit: Cultuur en School gaat zijn tweede periode in met nog steeds als prioriteiten culturele diversiteit, aandacht voor het VMBO en cultureel erfgoed. Erfgoed Actueel is gevraagd om in deze periode

wederom invulling te geven aan laatstgenoemde prioriteit; het zal de komende vier jaar gebruiken om de achterstanden op het gebied van cultureel erfgoed weg te werken. Daarbij wordt gedacht aan de ondersteuning van netwerken tussen scholen en erfgoedhuizen, maar ook aan afstemming met steunfunctie-instellingen en - op landelijk niveau - het begeleiden van de erfgoedkoepels in hun educatieve taken en de afstemming met het toekomstige landelijk expertisecentrum cultuur-educatie.

Michiel van der Kaaij
Erfgoed Actueel

[Link naar literatuur en websites Zicht op... cultureel erfgoed](#)